

Zielona Góra, 15.04.2019

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Hanny Wojciechowskiej
pt. *Wyzwalanie aktywności artystycznej dzieci w toku edukacji językowej w klasie II*

napisanej pod kierunkiem naukowym
prof. nadzwyczajnego dr hab. Jana Grzesiaka

Edukacja artystyczna jest procesem, którego cele skupiają się na rozwijaniu predyspozycji artystycznych: muzycznych, plastycznych, tanecznych i nie tylko przy równoczesnym świadomym kształtowaniu wszystkich dyspozycji psychofizycznych, pełniącym rolę stymulacyjną wobec tempa oraz jakości ogólnego rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym. Sposób, w jaki uczeń wchodzi w relacje ze sztuką, jest ciągłą tajemnicą. Różnorodne kontakty ze sztuką stanowią specyfikę edukacji artystycznej, opartej na ścisłym związku treści i form kształcenia wczesnoszkolnego. Zagadnienia wychowania przez sztukę opisują w swoich pracach naukowych Bohdan Suchodolski, Irena Wojnar, Dzierżymir Jankowski, Maria Gołaszewska, Urszula Szućcik, Hanna Sikorska-Krause i in. Podjęta przez mgr Hannę Wojciechowską problematyka jest bardzo istotna dla edukacji, gdyż pozwala spojrzeć na aktywność językową i artystyczną jako doskonałe narzędzie poznania oraz rozwoju dzieci w rolach uczniów. Podkreślić należy, że obszar ten jest niewystarczająco eksponowany i eksplorowany w badaniach pedagogicznych. Praca przygotowana pod opieką merytoryczną znakomitego naukowca Jana Grzesiaka, stanowi interesujące studium teoretyczno-empiryczne z zakresu pedagogiki wczesnoszkolnej.

Struktura rozprawy jest zgodna z etapami postępowania badawczego. Zachowuje podział na część teoretyczną (rozdziały: 1, 2, 3) i empiryczną (rozdział 4), wyniki zaprezentowano w rozdziale 5. Ostatnią część pracy stanowią: zakończenie, bibliografia, streszczenie i aneksy. Praca liczy 301 stron. Jej kompozycja, jak i zawarte w niej treści są logicznie i merytorycznie spójne a tytuły odpowiadają zawartym w nich treściom. Każdy rozdział Autorka kończy wnioskami i uogólnieniami, co utrwala refleksję naukową i nadaje agogikę tekstu.

Nie mając większych zastrzeżeń do struktury, treści wprowadzenia, terminologii odniosę się do poszczególnych części rozdziałów, w kolejności w jakiej zostały zaprezentowane.

Autorka już we wstępie nakreśliła tło podejmowanej w dysertacji problematyki, podkreślając, iż "troska o uwrażliwienie artystyczne najmłodszych uczniów stanowi najogólniej genezę dla problemów badawczych podejmowanych w tej pracy i w praktyce edukacyjnej",

a wieloletnie doświadczenia metodyczne i analiza literatury przyczyniły się do napisania pracy.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Aktywność artystyczna dzieci na etapie edukacji wczesnoszkolnej*(s.11-60), Autorka wyjaśnia terminologię dotyczącą aktywności na podstawie wybranych koncepcji wychowania: psychologicznych i pedagogicznych, przywołując Carla Rogersa, Władysława Puśleckiego, Wincentego Okonia. W sposób syntetyczny ukazuje proces zmian oświatowych w Polsce od lat czterdziestych XX wieku do czasów współczesnych, w odniesieniu do tworzenia programów nauczania i podstaw programowych z uwzględnieniem kształcenia zintegrowanego. Autorka zwraca szczególną uwagę na kompetencje uczniów w kontekście efektywnych wymiarów kształcenia językowego i artystycznego oraz na uwarunkowania metodyczne pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej. Jak podkreśla, w pracy "wyodrębniono powiązania między konstruowaniem podmiotowych celów kształcenia, działaniem opartym na określonych i zarazem różnorodnych metodach, formach i środkach dydaktycznych ku osiągnięciu określonych efektów w oparciu o zasadę odpowiedniego doboru treści i obudowy metodycznej zajęć" (s. 60).

Przedmiotem rozważań drugiego rozdziału (s. 61-114) zatytułowanego *Dezyderaty wyzwalania aktywności artystycznej w edukacji wczesnoszkolnej*, jest podmiotowość uczniów omawiana na podstawie socjologii, filozofii w kontekście dialogu i jego znaczenia w zakresie formułowania wartości i celów kształcenia. Autorka podkreśla, że "podmiotowość jawi się jako nieuniknione tło dla rzeczywistej aktywności dziecka w toku uczenia się" (s.114). Dlatego też dużo uwagi poświęca koncepcjom kształcenia wyzwalającego, które charakteryzuje autonomia ucznia i nauczyciela, stawiające nowe zadania i oczekiwania, co wpisuje się w tytuł rozprawy. W sposób profesjonalny Doktorantka dokonała analizy zastosowań i roli podręczników, szeroko pojętych zasad kształcenia", opartych na wyzwalaniu aktywnych sił ucznia" (s. 115).

Rozdział trzeci (s.118-156) to *Rozwiązania metodyczne i organizacyjne w zakresie wyzwalania aktywności artystycznej dzieci na poziomie edukacji wczesnoszkolnej*, w którym Autorka wykazała się precyzją i wiedzą w zakresie metodyk aktywności językowej jako nośnika metod i treści edukacji artystycznej: muzycznej, plastycznej, technicznej, tanecznej. W rozdziale tym zaprezentowane zostały przykładowe scenariusze zajęć, realizowane podczas eksperymentu. "Opracowano je na podstawie diagnozy umiejętności konkretnej grupy uczniów, a także analizy ich najbliższego środowiska" (s. 156).

Autorka prowadzi także rozważania na temat wychowania estetycznego w szkole, które jest ważnym elementem tak w rozwoju poznawczym ucznia, jak i w odkrywaniu walorów sztuki. To właśnie w szkole każdego dnia powinny być realizowane lekcje o charakterze artystycznym w ścisłej integracji z innymi przestrzeniami kształcenia. Zatem, warto zapytać Autorkę: *jaka jest możliwość łączenia różnych języków artystycznych i form ekspresji*

w praktyce pedagogicznej dla nowych sytuacji do rozwoju przeżycia estetycznego i kultury estetycznej uczniów?

Należy zauważyć, iż część teoretyczna napisana została w sposób dojrzały, krytyczny i bardzo samodzielny. Doktorantka prowadzi dyskurs z przywoływanymi koncepcjami, podkreśla istotne wątki, polemizuje z autorami przytaczanych teorii. To ważny walor rozprawy.

Swoją uwagę, zainteresowanie jako recenzenta pracy, skupiłam na rozdziale czwartym (s.157-180), dotyczącym metodologicznych podstaw pracy. Przedmiotem badań w oparciu o świadome działanie pedagogiczne na które składają się: procesy dydaktyczno-wychowawcze, założone cele, treści, metody, sposoby i organizacja jest "wyzwalanie aktywności artystycznej dzieci w toku edukacji językowej w klasie drugiej w kontekście podstawy programowej" (s. 157). Aby wyjaśnić charakter badań określono cele.

Celem poznawczym w dysertacji jest " określenie czy edukacja językowa w kontekście podstawy programowej, przy zastosowaniu celowo dobranych treści i obudowy metodycznej zajęć, w istotny sposób wyzwala aktywność artystyczną dzieci w klasie II w losowo wybranych szkołach podstawowych powiatu jarocińskiego" (s. 157).

Cel praktyczny dotyczy opracowania zestawu zadań wyzwalających aktywność artystyczną dzieci w ścisłym związku z aktywnością językową w klasie II, opracowania scenariuszy zajęć i wskazówek metodycznych, będących istotnym wkładem dydaktyczno-wychowawczym i artystycznym w inspirowaniu pracy nauczyciela (ujęte w celach szczegółowych). Autorka, oprócz sprecyzowania zakresu i celów badań, wyszczególniła problemy i hipotezy, zmienne i wskaźniki, właściwy dobór metod, kryteria analizy wyników badań. Procedura triangulacji metod (N.K. Denzin) zastosowana przez Doktorantkę "pozwoliła przeprowadzić interpretacje i wnioskowanie w oparciu o wzorzec pozytywistyczno- empirycystyczny, a także paradygmat interpretatywny i pajdocentryzm w wersji interpretatywnej (K. Rubacha)" (s. 10).

W pracy doktorskiej Hanna Wojciechowska poszukuje odpowiedzi na pytanie (problem główny): "W jakim zakresie i stopniu edukacja językowa w kontekście podstawy programowej, przy zastosowaniu celowo dobranych treści i obudowy metodycznej zajęć, wyzwala aktywność artystyczną dzieci w klasie II w wybranych szkołach podstawowych z powiatu jarocińskiego?" (s. 159). Sprecyzowano cztery problemy szczegółowe: " w jakim zakresie i stopniu edukacja językowa w kontekście podstawy programowej przy zastosowaniu celowo dobranych treści i obudowy metodycznej zajęć wyzwala aktywność plastyczną" (i kolejno: muzyczną, techniczną, ruchową)" dzieci w klasie II w wybranych szkołach podstawowych z powiatu jarocińskiego?" (s.159). Założone hipotezy oraz przyjęte zmienne nie budzą zastrzeżeń. Zmienną niezależną są: "celowo dobrane treści i obudowa metodyczna zajęć z zakresu edukacji językowej w kontekście podstawy programowej w klasie II szkoły podstawowej wyzwalające aktywność artystyczną badanych uczniów" (s.161) natomiast zmienną zależną jest "aktywność artystyczna badanych dzieci klasy II szkoły podstawowej w zakresie plastyki, muzyki, techniki i zajęć ruchowych" (s.162).

Bardzo precyzyjnie i poprawnie Doktorantka przedstawia przykładowe różnice w zakresie realizacji edukacji językowej w kontekście podstawy programowej w klasie II szkoły podstawowej pomiędzy klasą eksperymentalną i kontrolną uwzględniając niezależne cząstkowe (s.163-164).

Wśród metod uzupełniających się wzajemnie w pracy badawczej wykorzystano: quasi eksperyment, sondaż diagnostyczny i metodę indywidualnych przypadków. Starannie opracowano hipotezy, zmienne i ich wskaźniki, zaprezentowane zostały metody, techniki i narzędzia badawcze. Teren, organizację badań a także szczegółowy plan pracy badawczej przedstawiono bardzo precyzyjnie i czytelnie, co świadczy o dobrym przygotowaniu i warsztacie Doktorantki w zakresie metodologii badań prac naukowych. Przeprowadzone eksploracje badawcze miały charakter ilościowy i jakościowy. W zakończeniu Doktorantka przedstawiła postulaty, bardzo trafne dla praktyki wczesnoszkolnej, które mogą stać się inspiracją do dalszych poszukiwań badawczych.

Bardzo dobrze oceniam wielość zebranych danych i narrację ich analizy oraz interpretowanie w sposób dokładny i precyzyjny wyników.

Pracę kończą: dobrana prawidłowo bibliografia, wykorzystana zgodnie z problematyką, spis tabel i rycin, aneks.

Moje sugestie dotyczą:

- niedostatków w zakresie literatury światowej i odwołania do badań, które były lub są podejmowane w innych krajach, szczególnie w szkole;
- może szczegółowiej należało przedstawić analizę przebiegu procesu artystycznych działań uczniów - zwłaszcza w toku zajęć eksperymentalnych;
- występują też błędy literowe, w pisowni nazwisk (np. s. 63, przypis 276 Bochnio E. - powinno być Bochno E.; Kulisiewicz Cz. - Kupisiewicz Cz. ; s. 55 wyzwolenie czy wyzwalenie?; s. 141 gdy zamiast gry na instrumencie; s. 130 B.D. Gołębniak wyodrębnił powinno być wyodrębniła i in. Zasadniczo strona formalna pracy nie budzi zastrzeżeń. Autorka opanowała podstawy warsztatu pisarstwa naukowego. Należy podkreślić, że Doktorantka uwzględniła wielorakie refleksje i dezyderaty o charakterze ewaluacyjnym i projektującym.

Jednakże warto podjąć się prób odpowiedzi na pytania będące refleksją prowadzonych eksploracji:

Jak Doktorantka widzi perspektywę realizacji programu edukacji polonistyczno-artystycznej w innych szkołach?

W jakim stopniu diagnostyka psychopedagogiczna uczniów oraz pomoc psychologiczno-pedagogiczna ich rodzicom zostały potraktowane jako zmienne w badaniach prowadzonych przez Doktorantkę?

Czy warto założenia badawcze sprawdzić i skonfrontować wyniki w kolejnych projektach badawczych?

Odpowiedzi na powyższe pytania mogą być uwzględnione w modyfikowaniu rozprawy pod kątem jej ewentualnej publikacji. Recenzowana praca, poza wartościami teoretycznymi, posiada duże wartości użyteczne, dzięki czemu może stanowić cenną pomoc dla młodych adeptów bynajmniej w fazie konceptualizacji badań dydaktycznych w przestrzeniach edukacji uczniów.

Nie mam wątpliwości, że rozprawa teoretyczno-empiryczna o takiej tematyce jest ważną, oryginalną i rzadko podejmowaną w pedagogice. W aktualnej dobie edukacji praca wnosi niewątpliwie wartościowe propozycje służące dobrej jakości kształcenia wczesnoszkolnego. Autorka prezentuje w pracy nieszablonowe rozwiązanie istotnego problemu naukowego, wykazuje się także ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu nauk pedagogicznych, jak również umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa wzbogaca dorobek polskiej pedagogiki wczesnoszkolnej. Warto zatem opublikować pracę, która może wypełnić lukę w pedagogice wczesnoszkolnej.

Walory pracy mgr Hanny Wojciechowskiej uprawniają mnie do postawienia wniosku, iż spełnia ona wymogi stawiane pracom doktorskim i zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym może stanowić podstawę ubiegania się o nadanie Autorce tytułu doktora pedagogiki. Stawiam wniosek o dopuszczenie Doktorantki do końcowych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Andrzej Kotyński